

TVO ENÍ SLOV V JIHOSLOVANSKÝCH JAZYCÍCH

- **odvozování (derivace)** ó pomocí p ípon (sufixace), p edpon (prefixace) nebo obojího (prefixa n -sufixa ní postup)
- **skládání (kompozice)** ó pomocí spojení alespo dvou autosémantických slovních základ (p ední len, zadní len kompozita)

Slova **neodvozená (nemotivovaná)**, jsou-li slovotvorným základem, pak je ozna ujeme jako **motivující** x **odvozená (motivovaná)**

sufix = p ípona sufixace

prefix = p edpona prefixace

sufixy + prefixy = souhrnn **afixy**

postfix = sufix, který se p ípojuje afl na konec slova (za koncovku) (*jaký-sí, jakého-sí*)

distantní formant = stojící samostatn (*se, si: zhor-ít zhor-ít se*)

interfix, konekt = spojovací vokál p i kompozici tím tvo ení (*flivot-o-pis*), m fle být i nulový (*knih-o-tisk*)

sp efka = kompozitum, v n mfl má p ední len podobu flektivního tvaru (*lásky-plný*)

resuffixace = náhrada jednoho sufixu jiným, s jinou funkcí (*vlas-atý vlas-á*)

Pokud plní deriva ní úlohu p ímo koncovka, jde o polyfunk ní morfém a z hlediska slovotvorby jej nazýváme **koncovka/sufix**.

Sémantické hledisko:

Slovotvorné afixy význam slova bu m ní (slovn druhové za azení se p ítom m nit nemusí: *les lesník; mutace*), nebo k n mu p ídávají dal-í sémantický rys (znak) (*les lesík, psát nadepsat; modifikace*), anebo význam slova nem ní, ale p evád jí jeho obsah do jiného slovního druhu (*cvi it cvi ení; transpozice*).

Na základ povahy sémantického vztahu mezi slovem motivujícím a motivovaným **slovotvorné kategorie** (jména ínitelská, obyvatelská aj.). Každá kategorie má n kolik **slovotvorných typ** (lí-í se slovotvornými postupy nebo prost edky). Ty se navzájem lí-í svou **produktivitou**, tj. spojitelností afix s ur ítými druhy základ . Pokud n jaký afix dnes jíl nelze spojit s fládným základem, jedná se o typ neproduktivní.

Slovotvorný základ je jakákoliv jednoduchá nebo i komplikovaná struktura, která sloufílí jako motivující formace k vytvo ení nového slova.

Slovotvorný et zec (*um t rozum t srozum t srozumitelný srozumitelnost*)

1. Sufixa ní tvo ení (výb r)

a) podstatná jména

Názvy osob podle ínnosti ó jména ínitelská a konatelská

S, H: -a (*brija*) -l(a)c (*italac*) **ótelj** (*prevoditelj*), mén produktivní **ó(a)c, -nik, -ar/-i ar, -a-**; sufixy cizího p vodu: -**dfija -ist(a)**

B: -a (*ora*) **óec** (*lovec*) **óar/-jar** (*zidar*) **ótel** (*pisatel*) **ónik/-ik** (*skitnik*);

sufixy cizího p vodu: - **ik** (*zavar ik*) -**dfija/- ija** (*bojadfija, zanajat ija*) **óist, -ier** aj.

M: -a (*kopa*) **óec** (*starec*) **óar** (*ribar*) **ónik** (*nastavnik*);

sufixy cizího p vodu **ódfija/- ija** (*bozadfija, zanet ija*)

Jména podle p vodu a p íslu-nosti ó jména obyvatelská

S, H: **-anin/- anin** (*Beogra anin, Zagrep anin, seljanin*) **-(a)c** (*Hercegovac, Finac, dinamovac, isusovac*) **óan(a)c** (*Amerikanac, Bosanac, Srbijanac*), neproduktivní **óin** (*Bugarin, Tur in, Tatarin*); sufixy cizího p vodu: **-lija** (*Sarajlija, Sandfaklija*) **óez** (*Englez, Kinez*)

B: **óin/-anin/-janin/- anin** (*b lgarin, grafdanin, plovdív anin, seljanin*)
óec/-anec (*indiec, planinec, sofijanec, amerikanec*)

Názvy míst ó jména zem písna (názvy zemí a stát)

S, H: **-ija** (*Albanija, Italija, Rusija, Srbija*) **óska/-ka/- ka** (*Hrvatska, Srpska, e-ka, Norve-ka, Slova ka, Gr ka*)

B: **-ija** (*Albanija, Italija, Rusija, Srbija, ehija, B lgarija*) **ósko/--ko** (*H rvatsko, Vla-ko*)

Jména p echýlená

S, H: **-ica** (*u iteljica, studenticaH, kolegicaS/koleginicaH; Hrvatica, Ma arica; lavica, vu ica, ze ica*) hl. obecná a samice **-ka** (*novinarka, gra anka; Bosanka, Zagrep anka*) sonora, produktivní u obyv. **óinja** (*junakinja, ro akinja; Grkinja, ehinja, Poljakinja*) velára **ókinja** (*trgovkinja, ropkinja, pijanistkinja; Francuskinja, Kineskinja, Srpkinja*)

Mnoho profesí, stejn jako nové názvy povolání se spí-e nep echylují, podobn í p íjmení.

B: **-ka** (*gotva ka, u itelka, lekarka; grafdanka, sofijanka, ungarka; zajka*) hl. initská, geografická **óica/-nica** (*starica, godenica, carica; l vica, v l ica*) hl. prot j-ky k **óec, -(n)ik** a samice **óinja/ókinja** (*sluginja, knjaginja, boginja; ehkinja, g rkinja, l fkinja*) hl. initská, geografická a prot j-ek k **-0**

Názvy d j ó podstatná jména slovesná

S, H: **-e (-nje/- e)** (*uvanje, slanje, lije enje; otkri e*) **-0** (*bijeg, pad, prijelaz, prijenos, izvoz*) mén produktivní **óba** (*borba*) **ónja** (*-etnja*) **óot** (*grohot*) aj.

B: **-e (-nie/-ne)** (*stradanie, udarenie, re-enie; re-avane, prodavane, spane*) **-0** (*bijeg, pad, prijelaz, prijenos, izvoz*) **óba** (*borba, veselba*) **óefl** (*g rmefl, valefl*) **óot** (*vikot*), **-ka** (*celuvka, usmivka*) aj.

-dffija/- ija (*bojadfija, zanajat ija*) **óist, -ier** aj.

Jména zdrobn lá

S, H: **-i l- i** (*gradi , golubi , nosi , sin i ; inovni i ^{hanl.}*) **óica/- ica** (*glavica, mamica, knjifica, djevoj ica, ma kica; klup ica, gran ica*) **óce** (*jajce, zvonce, groce*) mén produktivní **-ak** (*golubak, an elak, avolak*)

(eské **óek** je produktivn j-í nefl sch. **-ak**, sch. **óica** odpovídá co do produktivity es. **-ka**)

B: **óec** (*bratec, d fdec, vetrec*) **óka** (*gradinka, buzka, l fli ka*) **óica/- ica** (*glavica, r ica; kr v ica*) **óce** (*selce, krilce, mlekce*)

b) p ídavná jména

P ídavná jména individuáln p ivlast ovací

S, H: **-ov/-ev** (*bratov, gospodarov/-ev, o ev; volkswagenov, sun ev*) **óin** (*flenin, tatin, bakin; akademijin, mati in*)

B: **-ov/-ev** (*bratov, i ov, Iliev*) **óin** (*flenin, maj in, ba-tin, Mariin, Ivan in*)

c) slovesa

Deadjektivní slovesa s významem š init jakýmó

S, H: **-i-** (*oslijepiti, osladiti*) **-a-** (*mek-ati, ja ati*)

B: **-0-** (*p lnja, mokrja, istja*)

Slovesa odvozená od cizích jmen

S, H: -isa-/-ira-/-izira- (*funkcionisati/funkcionirati, promovisati/promovirati, diplomirati, [adresovati]^{disim}/adresirati, [realizovati]^{disim}/realizirati, [deklamovati]/deklamirati*)

B: -asa-/-jasa-/-osa-/-isa-/-esa- (*haresam, bojadisam, ervjasam, kr stosam, muhljasam*)
vesm s výp j ky z e tiny **óira-/-izira-** (*aboniram, angafiram, nerviram; moderniziram, realiziram*)

2. Prefixa ní tvo ení (výb r)

a) podstatná jména

P edlofkové p edpony

S, H: nad- (*nadgradnja*) pod- (*podvrsta*) ...

B: pred- (*predlog*) protivno- (*protivootrova*) ...

Hodnotící p edpony

S, H: vele- (*velegrad, velesila*) pra- (*prabaka*) ...

B: l fe- (*l fenauka*) psevdno- (*psevdopatriot*) ...

b) p ídavná jména

P edpony zeslabující

S, H: na- (*naftut, nagluf/nagluh*) pri- (*prigluf*) ...

B: polu- (*polugol, polugluh*) v z- (*v zfl lt, v zgor iv*) ...

P edpony zesilující

S, H, B: pre- (*prebogaf, predug; predob r, prekrasen*) ...

c) slovesa

Tvo ení dokonavých sloves, s nejz zn j-ím významem

S, H: u- uz- do- nad- iz- od- ... (*ulet/j/eti, uzdignuti, do i, nadma-iti, iskupiti, otputovati*)

B: v- v z- do- nad- iz- ot- ... (*vnesa, v zdigna, dojda, nadmina, izpija, otk sna*)

Tzv. sekundární imperfektiva

pracovat rozpracovat rozpracovávat

S, H raditi razraditi razra ivati

B rabotja razrabotja razrabotvam

Afixoidy ó vázané morfémy podobné afix m; jsou autosémantické, ale fungují jen jako slovo tvorný základ, nikoliv jako samostatné slovo;

Prefixoidy: aero- auto- makro- mili- mega- hidro- euro-/evro- ...

Suffixoidy: -bus -fil -log -teka -fob ...

Radixy ó jsou blízké afixoid m, ale mohou existovat jako samostatné slovo (*sexbomba, pornofilm, folkvezda* ...)

3. Kompozí ní tvo ení

S, H: jugoistok, parobrod, dobrodu-an, dangubiti ...

B: severozapad, d fdobran, beloglav, sineok, Dimitrovdn ...

4. Tvoření přejímání z cizích jazyků

Proces přejímání cizích slov = internacionalizace

a) Přejímky (přijímají se do domácího jazyka, často přejímají základ + domácí afix /adaptace/)

- **přejímky citátové** (*science fiction*)

- **přejímky s příponou -ně** (*display/displej*)

- **přejímky zcela přejímání** (*digitální, ofsajd, sporadický*)

- **přejímky zcela domácí** (*-kola, ko-ile, and l*)

b) Kalky (přejímky sémantického charakteru, přejímání je pouze švarec, šmateriál je domácí)

(*utisak* fr. *impression*; *samovla-e* fr. *autocratie*; *asopis* n. m. *Zeitschrift* ...)

Internacionalismy – slova nebo výrazy užívané ve více nepřeshrnutelných jazycích určitého kulturního areálu, a to buď nadnárodní (*atlet*) nebo charakteristické pro určité místo (*tundra*) nebo uměle vytvořené z řeckých a latinských kořenů (*centimetr*).

5. Tvoření zkratk a zkratkových slov

- **iniciální zkratky** (*HDZ, ODS, SSR, BSP* ...)

- **zkratková slova** (*NAMA, HAZU, DIK, MUKL, ale i Tanjug, edok* ...)

- **zkrácená slova** (**S, H** *itd., npr.*; **B** *i t.n., napr.*; *atd., např. ...*)

U zkratkových slov je někdy možné připojit sufix (*GAZ* *gazík, NATO* *natovac* ...)